

Kiss Adrienn

## Konfliktusok és önrendelkezés a Kaukázusban

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.E.130

### Rezümé:

A Kaukázus térsége a mai napig Európa egyik lőporos hordója. A térségben folyamatos feszültség van, egy-egy békésebb időszak ellenére. Mi lehet ennek az oka? A tanulmány erre keresi a választ.

### Kulcsszavak:

Kaukázus; függetlenség; válság; konfliktusok.

Kiss, Adrienn

### Conflicts and Sovereignty in Caucasus

### Abstract:

The region of Caucasus is one of the gunpowder keg of Europe. In this area there is a permanent tension despite there are peacer periods. What could be the reason? This paper search the anwser for this question.

### Keywords:

Caucasus; independence; crisis; conflicts.

A Kaukázusi régió Európa és Ázsia határán fekszik. Északról Kalmükföld és a Rosztovi-terület, keletről a Kaszpi-tenger, dél-keletről Irán, délről Törökország, nyugatról az Azovi-tenger és a Fekete-tenger határolja. Területe 439 343 km<sup>2</sup>, népessége pedig közel 30 millió fő. A Kaukázus térség északi része Oroszország részeként hét köztársaságból (Dagesztán, Csecsenföld, Ingusföld, Észak-Oszétia, Kabard- és Balkárföld, Cserkesz- és Karacsájföld és Adigeföld), valamint két határterületből (Krasznodari határterület és Sztavropoli határterület) áll. A Transzkaukázus három köztársaságból áll (Azerbajdzsán, Grúzia és Örményország), melyek független államok 1991 óta.

A térség etnikai, vallási és kulturális szempontból nagyon heterogén, ami évszázadok óta feszültségek forrásául szolgál. Földrajzi adottságairól általánosan elmondható, hogy jelentős mennyiségű ásványi anyaggal (elsősorban kőolaj, földgáz és szén) bír. A szénhidrogének elszállítása tekintetében tranzitként funkcionál, ami Európa energia-ellátottsága szempontjából kulcskérdés lehet (I. Nabucco vagy Kék-Áramlat). Ezek a tények a térség értékét jelentősen megemelik.

A XX. században az észak-kaukázusi régió és a Transzkaukázus országai hasonló utat jártak be. A Szovjetunió részei voltak, mely időről-időre elnyomta a függetlenedési törekvéseket. A Szovjetunió felbomlása változást hozott a térségben, némelyik állam elérte az önrendelkezés csúcsát jelentő független állami létet, mások pedig a mai napig küzdenek a függetlenségéért.

A Kaukázus helyzete a Szovjetunió részeként a bipoláris világrendben egyértelmű volt. A térség 1991. után a nagyhatalmi érdekek ütközőzónájába került, mert Oroszország nem tudta „megtartani” a térség feletti hatalmi hegemoniáját.

## **Az észak-kaukázusi régió**

Az észak-kaukázusi régió Oroszország része. A régiót hét tagköztársaság alkotja: Dagesztán, Csecsenföld, Ingusföld, Észak-Oszétia, Kabard- és Balkárföld, Cserkesz- és Karacsájföld és Adigeföld. A 357 ezer km<sup>2</sup> területű, 17,7 millió lakosú körzet az egyik legsűrűbben lakott területe Oroszországnak. Az észak-kaukázusi régió két forrópontja egyértelműen Csecsenföld és Dagesztán.

### **Csecsenföld**

A csecsenföldi konfliktus kezdete a XIX. század elejére tehető, amikor is a cári Oroszország déli irányban kezdett terjeszkedni és elfoglalta az észak-kaukázusi régiót. A csecsenek oroszok elleni felkelését Samil imám vezette, akinek felkelő csapatait 1864-ben győzte le az orosz sereg. Csecsenföld a cári Oroszország részévé vált.

1922-ben Szovjet-Oroszország autonóm területe lett. 1934-ben Ingusföldet és Csecsenföldet összevonták és egészen a Szovjetunió felomlásáig Csecsen–Ingus Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaságként a Szovjetunió része volt.

A második világháború idején a németek szovjetek elleni támadásai felkeltették a csecsenekben szunnyadó függetlenedési vágyat. Kevés sikerrel. A lázadás megtorlásaként Sztálin mintegy félmillió csecsent deportált Kazahsztánba és Kirgíziába. Később Hruscsov rehabilitálta a deportált csecseneket.

A Szovjetunió felbomlása jelentős változást hozott a csecsen függetlenedési törekvésekben. A Csecsen–Ingus Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság egyik része, Ingusföld Oroszország tagköztársasága lett, Csecsenföld pedig 1993-ban a függetlenség mellett döntött. Egy független Csecsenföld léte az orosz politikával szembe ment, így megkezdődött az első csecsen háború. Az oroszok offenzíváját nem sokáig bírták a csecsen felkelők és 1994 januárjában Csecsenföld „elesett”.

Csecsenföld státuszát 1996 májusáig nem rendezték egyértelműen, amikor is autonómiát kapott. Ez az autonómia ugyanakkor nem szilárdította meg a békét a térségben. Csecsenföld helyzete egyre instabilabb lett. Megjelentek a hadurak, egyre súlyosabb méreteket öltött a bűnözés és a korrupció. A társadalom radikálisan iszlamizálódott, megnőtt a terrorcselekmények száma. Mindezen tényezők együttesen 1999-ben a II. csecsen háborúhoz vezettek. A háborúban a csecsen lakosság, az oroszok pártján állt. A harcok 2000-ben befejeződtek.

Putyin, az Oroszországi Föderáció elnöke 2001. szeptember 11. után a globális terrorizmus – ennek részeként a csecsen terrorcselekmények – elleni hadviselést hirdette meg. Az elkövetkezendő években több súlyos cselekményt követtek el a csecsen terrorizmus jegyében. Az egyik legtöbb halálos áldozatot követelő támadást 2002-ben, a moszkvai Dubrovka színházban hajtották végre, melynek 130 halálos áldozata volt. A 2004-ben egy észak-ozsét várost, Beszlánt foglalták el a csecsen terroristák és követelték Csecsenföld függetlenségét. A túszerődrámában 331 ember (köztük 186 gyermek) halt meg, és több százan megsebesültek.

A csecsen és orosz ellentét történelmi okain kívül további feszültségforrás, hogy az oroszok ortodox keresztények, míg a csecsenek muszlimok.

### **Dagesztán**

A cári Oroszország Dagesztán területét az első orosz–perzsa háborúban szerezte meg a perzsáktól, viszont 1735-ben visszakerült a térség Perzsiához. Nem hosszú

időre, mert a második orosz–perzsa háborúban Derbent újra a cári Oroszországhé lett.

Az 1877–1878-as orosz–török háborúban Csecsenföld és Dagesztán is az oroszok ellen fordult. Végül 1921-ben az oroszok végleg elfoglalták Dagesztánt, és létrehozták a Dagesztáni Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaságot. A Szovjetunió idején Dagesztán vált a térség egyik legszegényebb részévé, ami felszínre hozta a nacionalista törekvéseket.

Dagesztánban a függetlenedési törekvések elég élénken éltek a mindennapokban. 1999 nyarán a csecsenföldi székhelyű Iszlamista Nemzetközi Brigád fegyveresen támogatta a dagesztáni szeparatista törekvéseket. Augusztus 7-én megindult a dagesztáni háború. Augusztus 10-én a felkelők kikiáltották a Dagesztáni Iszlamista Köztársaságot. Válaszképpen az orosz hadsereg ellepte Dagesztánt és a felkelőket visszavonulásra készítette.

A felkelők terrorcselekményekkel hívták fel magukra a figyelmet. A háború az orosz csapatok győzelmével ért véget. Eredménye az lett, hogy az orosz csapatok elfoglalták Csecsenföldet és kirobbant a második csecsen háború. Miután a lázadók által indított újabb invázió sem ért cél, a dagesztáni felkelők vezére bejelentette kivonulásukat Dagesztánból.<sup>1</sup>

A Dagesztáni Köztársaság az észak-kaukázusi régió legnagyobb tagköztársasága. Etnikai összetétele nagyon vegyes, ami jelentős konfliktusok forrása. A lakosság 90%-a iszlám vallású.

\*

Dagesztánon és Csecsenföldön kívüli államok is küzdenek konfliktusokkal. A Szovjetunió felbomlása után a cserkeszek, adigék és kabardok közös független állam létrehozását akarták, sikertelenül. A cserkeszek a 2000-es évek elejétől saját régió kialakítására törekednek.

Kabard- és Balkárföld a Szovjetunió felbomlása óta teljes körű autonómiával bír, viszont a szomszédos Csecsenföldön és Grúziában zajló konfliktusok a terület belső stabilitását veszélyeztetik (például 2005-ben súlyos zavargások törtek ki a fővárosban, Nalcsikban).

Ingusföldet is az instabilitás jellemzi. Oly annyira, hogy 2000-ben új fővárost kapott a tagállam, mert az előző fővárosban (Nazranban) az adminisztratív szervek munkáját nagyban nehezítették a tüntetések, zavargások és a rossz közbiztonság.

A térség feszültségei a nagyszámú etnikum létéből és a vallási ellentétekből táplálkoznak.

Oroszországnak nem érdeke, hogy a térség tagállamai nagyobb függetlenséget szerezzenek vagy önállósodjanak. A területvesztéssel járó presztízsveszteségen kívül, a gazdasági érdekek is azt diktálják Oroszország számára, hogy ne engedjen a szeparatista törekvéseknek. A tagállamokat jellemzi, hogy elnöki székeiben oroszbarát vezetők ülnek.

A térség a politikailag labilis területek közé tartozik. Bár a meglevő konfliktusok alacsony intenzitásúak (gerilla-hadviselés), bármikor kirobbanhat magasabb intenzitású fegyveres konfliktus és a terrorizmus is állandó veszéllyel fenyeget.

<sup>1</sup> Dagestan profile. <http://www.bbc.com/news/world-europe-20593383>  
(Letöltve: 2016. 06. 01.)

## A Transzkaukázus

A transzkaukázus területe 186 043 km<sup>2</sup>. Területén három állam osztozik: Grúzia, Örményország és Azerbajdzsán. Több vitatott státuszú terület (Dél-Oszétia, Abházia és Hegyi-Karabah) is van a térségben.

### Grúzia

Grúzia 1991 decemberében lett független állam, de lakossága sem etnikai, sem vallási szempontból nem tekinthető homogénnek, ami jelentős konfliktusok forrása.

Az ország területébe három szakadár köztársaság ékelődik. *„A grúzok a kaukázusi nyelvcsalád kartvéli népéhez tartoznak és ortodox keresztények. Északnyugaton kerül el Abházia, ami Grúzia autonóm (szakadár) köztársasága. Az abházok etnikailag különböznek a grúzoktól, s felekezetiileg ugyan többségében ortodoxok, de jelentős a muszlim vallásúak aránya. Délnyugat-Grúziában van Adzsária autonóm köztársasága. Az adzsárok valójában grúzok, de felekezetiileg az ortodox vallás mellett nagyobb muzulmán közösséggel is rendelkeznek, nagyobb arányban, mint Abháziában. Grúzia északi hegyvidéki területein helyezkedik el Dél-Oszétia, mint autonóm terület. A dél-oszétok az iráni nyelvcsaládhoz tartoznak, vagyis indoeurópai nép, de az ortodox vallás a grúzokhoz közelíthet(né) őket.”*<sup>2</sup>

A 2000-es évek elején a grúz politika irányvonala egyértelmű volt: Dél-Oszétia, Abházia és Adzsária területét visszaintegrálni Grúziába, bármi áron.

### Dél-Oszétia

Oszétia két részből áll: az északi terület Észak-Oszétia–Alánia Köztársaság az Orosz Föderációhoz tartozik, míg Dél-Oszétia de jure Grúzia része, de facto pedig független állam.

Dél-Oszétia és Grúzia 1801-ben lett az Orosz Birodalom része. Az 1917-es orosz forradalom után Dél-Oszétia a Grúz Demokratikus Köztársaság része lett. Grúzia ekkor mensevik<sup>3</sup> irányítás alatt állt. A grúz vezetés megvádolta az oszétokat azzal, hogy a bolsevikokat<sup>4</sup> támogatják és ez jó ürügyként szolgált a grúz–oszét ellentét fenntartásához.

Az oszétok törekedtek a függetlenség elnyerésére, folyamatosan lázadtak a grúz elnyomás ellen. A Chinvaliban zajló lázadás leverése volt a grúz–oszét ellentét egyik legvéresebb eseménye. A mensevik grúz vezetés a hadsereget és a Nemzeti Gárdát is a városba vezényelte, ahol kb. 5000 oszétot öltek meg.

A grúz–oszét ellentétben „békét” a Vörös Hadsereg hozott, miután 1921-ben elfoglalta Grúziát, 1922-ben pedig megszervezték a Dél-Oszét Autonóm Területet.

A Szovjetunió felbomlásáig viszonylagos béke uralkodott a térségben. 1988-tól erősödtek meg újra az oszét nacionalista törekvések, miközben a grúzok is törekedtek arra, hogy Grúzia egyre függetlenebb legyen. A két nép nacionalista törekvései fokozták az ellentéteket.

1990 nyarán a Grúz Legfelsőbb Tanács törvényt fogadott el, ami betiltotta a regionális pártokat. Válaszul 1990. szeptember 20-án kikiáltották a Dél-Oszét

<sup>2</sup> A 2008-as orosz-grúz háború krónikája. In. Történelem és politika.

<http://vlaston.webnode.hu/news/a-2008-as-orosz-gruz-haboru-kronikaja/> (Letöltve: 2016. 04. 10.)

<sup>3</sup> Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt jobbszárnyához tartozó csoport tagjai, akiket megalkuvó politikájuk miatt 1912-ben a pártból kizártak.

<sup>4</sup> A *bolsinsztvo* szó jelentése: többség. Kezdetben az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt (1898) szélsőséges csoportját illették ezzel a névvel. Kommunistáknak is nevezték őket, mert távlati céljuk a kommunizmus, azaz a kizsákmányolás és a magántulajdon nélküli társadalmi berendezkedés, az egyenlőség megteremtése volt.

Demokratikus Köztársaságot a Szovjetunió belül. A rákövetkező grúz parlamenti választásokat az oszétok bojkottálták, decemberben saját választásokat tartottak. A grúz kormány ezt törvénytelennek nyilvánította, 1990. december 11-én pedig megszüntette Dél-Oszétia autonómiáját. Válaszképpen Moszkva rendkívüli állapotot hirdetett ki Dél-Oszétiában és szövetségi belügyi erőket vezényelt Chinvaliba.

Miután az orosz csapatok kivonultak Dél-Oszétiából, a grúzok fegyveres támadással reagáltak. A fegyveres küzdelem másfél évig tartott, amit tűzszünet követett. A tűzszünet ideje alatt sem volt teljes a béke, gyakoriak voltak a tűzszedések vagy a lövöldözések. A grúzok folyamatosan erősítették hatalmukat a térségben. Ugyanakkor a 2006-os dél-oszét népszavazáson az oszétok a függetlenségre voksoltak.

A 2008-as grúz–dél-oszét háború kitörésében szerepet játszott több nemzetközi esemény is. 2008-ban Koszovó függetlenedett Szerbiától, ami motiválóan hatott más függetlenségre, elszakadásra vágyó területekre is. Többek közt Dél-Oszétiára és Abháziára is.

Az addigi orosz–grúz jó viszony megromlani látszott, Grúzia egyre jobban kereste a Nyugattal való együttműködést. Az USA-val kezdett egyre jobb kapcsolatot kialakítani és 2008 áprilisában NATO tagjelölti státuszt is kapott Grúzia. Abháziában orosz ENSZ békefenntartók állomásoztak, akik a Grúziában bekövetkezett változások hatására Dél-Oszétiába is bevonultak.

2008 augusztusára a grúz–dél-oszét viszony egyre jobban elmérgesedett. A grúz–dél-oszét határon fegyveres konfliktus robbant ki. Augusztus 7-én tűzszüneti tárgyalások kezdődtek, kevés gyakorlati sikerrel. A grúz haderő el akarta foglalni Chinvalit és megtámadták az orosz békefenntartókat is. Ez jó indokként szolgált arra, hogy Oroszország ténylegesen is belépjen a háborúba. Az orosz és dél-oszét csapatok a grúz csapatokat meghátrálásra kényszerítették. Az oroszok Abházia felől is támadtak és az abházok is csatlakoztak az orosz erökhöz. Céljuk volt a grúzok teljes kiszorítása az országukból.<sup>5</sup>

## **Abházia**

Az Orosz Birodalom 1829 és 1842 között foglalta el Abházia területét, de csak 1864-ben ismerték el az oroszok hatalmát. Az orosz uralom hatására nagyon sok muszlim vallású abház hagyta el az országot és vándorolt Törökországba. Az elvándorolt lakosság helyére elsősorban keresztény vallású grúzok, oroszok és örmények költöztek.<sup>6</sup>

Dél-Oszétiához hasonlóan Abházia az 1917-es orosz forradalom után Grúzia része lett. 1921-ben a Vörös Hadsereg megszállta Grúziát. 1931-ben Sztálin Abháziát autonóm köztársasággá alakította Grúzián belül. Az autonómia ellenére az abházok jelentős elnyomásban éltek. A térségbe ekkor rengetek örményt telepítettek át.

A nyolcvanas években felerősödtek a grúz és az abház függetlenségi törekvések. A legvéresebb esemény 1989. július 16-án Szuhumiban zajló zavargásokon történt, ahol 16 grúzt megöltek és 137 megsebesült, amikor egy abház el akart távolítani egy grúz egyetemről.

<sup>5</sup> A 2008-as orosz–grúz háború politikája.

<http://vlaston.webnode.hu/news/a-2008-as-orosz-gruz-haboru-kronikaja/> (Letöltve: 2016. 04. 30.)

<sup>6</sup> Más források szerint Abházia területét már régóta lakták grúzok és az abházok csak később települtek be a térségbe.

A Szovjetunió felbomlása után az abházok ellenezték a független Grúzia létrejöttét, ami további feszültséghez vezetett a grúzok és az abházok között.<sup>7</sup> 1992-ben a grúz nacionalista vezetés érvénytelenítette a szovjet időszak alkotmányát és az 1921-es még független Grúzia alkotmányát helyezte hatályba. Az abházok autonómiájuk elvesztését látták a cselekedetben és 1992. július 23-án kikiáltották Abházia függetlenségét. Sem Grúzia, sem más országok nem ismerték el a független Abháziát és 3000 grúz katonát vezényeltek a térségbe. Harcok alakultak ki a grúz és abház erők között. Végül a grúz hadsereg ellenőrzése alá vonta a térséget.

1993 nyarán a konfliktus felélénkült, amikor az abházok támadást indítottak Szuhumi városa ellen. A harcok szeptemberben folytatódtak és az abház lázadók szeptember 27-én elfoglalták Szuhumi városát, a városban maradt grúzokat pedig megölték. Később elfoglalták Abházia többi részét is.

2004-ben tartottak elnökválasztást Abháziában, amin Szergej Bagapssal győzött, a Putyin által támogatott Raul Khadjimba ellenében. A választási eredményeket végül a Legfelsőbb Bíróság semmisnek nyilvánította.

A 2008 augusztusában zajlott grúz–dél-oszét háború pozitív hatással volt az abház függetlenségre. Oroszország megnövelte a térségben állomásozó haderejének létszámát. A grúz csapatok 2008. augusztus 12-én hagyták el Abházia területét és függetlenségét augusztus 26-án ismerte el Oroszország.<sup>8</sup>

### **Hegyi-Karabah**

Hegyi-Karabah Örményország egyik történelmi régiója, az örmény kultúra bölcsője. Területe 1813-ban, az orosz–perzsa béke nyomán lett az Orosz Birodalom részévé.

A Szovjetunió létrejötte után, 1923. július 7-től Azerbajdzsán autonóm területe lett (Hegyi-Karabah Autonóm Terület).

A Szovjetunió szétesési folyamata újra felszínre hozta az itt élő örmények Azerbajdzsántól való függetlenedési törekvéseit, akik már 1988-ban az Örményországgal való egyesülésért tüntettek. Az egyesülést kezdeményezték mind az örmény, mind az azeri törvényhozásnál is. A kezdeményezést zavargások és véres tüntetések követték. Először Szumgatiban törtek ki zavargások, melynek több tucat örmény áldozata lett. Később a zavargások áterjedtek más városokba is.

1989-ben megalapították az Egyesült Örmény Köztársaságot, amit viszont a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa alkotmányellenesnek minősített. 1989. január 12-én a moszkvai kormány közvetlen irányítása alá vonta a területet. A központi igazgatást november végén megszüntették, de az azeri fennhatóság visszaállításával kiújultak a tömegmegmozdulások. 1990 elejétől az addig is véres konfliktus Jereván nem is titkolt közvetlen részvétele miatt Örményország és Azerbajdzsán közti, hadüzenet nélküli háborúvá fajult.

Az 1991. augusztusi moszkvai puccsot követően, szeptember 2-án Sztyepanakertben kikiáltották a Hegyi-Karabah Köztársaságot,<sup>9</sup> amelynek függetlenségét 1991. december 10-én az azeri lakosság által bojkottált népszavazás erősítette meg. Ennek hatására kitört a hegyi-karabahi háború.

<sup>7</sup> Az 1991. március 17-én a Szovjetunió megújításáról tartott népszavazáson az abházok a Szovjetunió megújítása mellett szavaztak. Ugyanakkor az 1991. március 31-én zajló grúz függetlenségi népszavazást az abházok bojkottálták.

<sup>8</sup> Benes Károly: Előjáték egy háborúhoz – Grúzia, Dél-Oszétia és Abházia az 1990-es években. Hadtudományi Szemle, 2014./4.

[http://epa.oszk.hu/02400/02463/00025/pdf/EPA02463\\_hadtudomanyi\\_szemle\\_2014\\_04\\_069-082.pdf](http://epa.oszk.hu/02400/02463/00025/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2014_04_069-082.pdf)

<sup>9</sup> Hegyi-Karabah függetlenségét csak három, szintén vitatott státuszú állam ismerte el: Abházia, Dél-Oszétia és a Dnyeszter Menti Köztársaság.

A Jereván által támogatott karabahi csapatok 1993 őszére döntő sikereket értek el, mintegy 2600 négyzetkilométernyi területet foglaltak el Azerbajdzsán délnyugati részén, s közvetlen összeköttetést teremtettek Örményországgal. A konfliktusnak mintegy 30 ezer halottja volt, százezernyi örmény és azeri kényszerült menekülésre lakóhelyéről.

A tűzszünet orosz közvetítéssel 1994. május 9-én született meg Hegyi-Karabah, Örményország és Azerbajdzsán között. A terület végső jogállásáról az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) égisze alatt folytak tovább a tárgyalások. A háború eredménye lett, hogy a terület örmény ellenőrzés alá került. 1994-ben Oroszország sikertelenül közvetített az Örményország és Azerbajdzsán közötti béke létrehozásának ügyében. Hegyi-Karabah parlamentje 1996-ban függetlenné nyilvánította az országot.

Hegyi-Karabah erősen függ Örményországtól. Az örmény dramot használják fizetőeszközként és a terület költségvetésének felét is Örményország biztosítja, kölcsön formájában.

Örményország a népek önrendelkezési jogát hangsúlyozza Hegyi-Karabah esetében, míg Azerbajdzsán az országának területi egységének megőrzéséhez való jogát. A Hegyi-Karabahi konfliktus megoldásaként már rengeteg opció felmerült, de mind Azerbajdzsán, mind Örményország ragaszkodik a saját álláspontjához, engedni egyik fél sem hajlandó. Örményország mindenáron Hegyi-Karabah függetlenségét akarja, míg Azerbajdzsán nem akar területéből elveszteni egy darabot.

Hogy a hegyi-karabahi konfliktus mennyire aktuális, mutatja, hogy 2016. április 2-án fegyveres összetűzések alakultak ki a hegyi-karabahi–azeri határon. Az összetűzésnek mind azeri, mind örmény áldozatai is voltak

## Összegzés

A Kaukázus térsége nemcsak a függetlenedési, elszakadási törekvések miatt számít az egyik legforrongóbb régióknak Európában. A térség országainak egymáshoz való viszonyai is elég összetettek, így nem mindig egyszerű kibogozni, hogy ki kivel van jóban, illetve rosszban. Nehezíti a helyzetet, hogy a Kaukázus országait – köztük most Oroszországtól külön kezelve az Észak-Kaukázusi régió államait – három regionális nagyhatalom, Oroszország, Irán és Törökország öleli körül, így az államok ki vannak téve a nagyhatalmak aktuális játszmáinak is.

Örményország külkapcsolatai szomszédjaival nem túl jók. Az örmény–azeri viszony, amely a Hegyi-Karabahért folytatott háború miatt nagyon rossz, napjainkban újra elmérgesedni látszik. Az örmény–török viszony évszázadok óta rossz. A két ország között több területi vita is volt (például az örmények szent hegye, az Ararát ma teljes terjedelmében Törökország területén található). A rossz viszony egyik fő forrása az 1915-ben a törökök által elkövetett népirtás és ennek el nem ismerése. A viszonyon tovább rontott, hogy a hegyi-karabahi háborúban Törökország Azerbajdzsánt támogatta. A két ország között azóta is határzár van, az egyik országból a másikba nem tudunk közvetlenül átmenni. Az örmény–grúz viszonyt semlegesség és eseti együttműködés jellemzi. Grúziában jelentős számú örmény kisebbség él, elsősorban Tbiliszi környékén. Az örmény kisebbség helyzete nem túl jó, anyanyelv-használatuk korlátozott, munkát nem nagyon kapnak. Három örmény iskola van csak az országban, mindhárom Tbilisziben. Az országgyűlésben alulreprezentált a képviselőik, és gyakran diszkriminálják őket. Rontja a helyzetet, hogy Grúzia nem ismeri el az örmény holokausztot sem. Az örmény–iráni viszony

gazdasági alapokon nyugszik. Örményország kőolaj- és földgáz-ellátottsága főleg Iránból érkezik. Irán Örményországot támogatta a hegyi-karabahi háborúban is.

Örményország a legjobb kapcsolatot Oroszországgal ápolja. A Szovjetunió felbomlása után az elsők között csatlakozott a Független Államok Közösségét (FÁK) megalapozó Taskenti Szerződéshez is. Az örmények – amellett, hogy Oroszországgal jó viszonyt ápolnak, – az USA-val is jó a kapcsolatuk, ami az amerikai örmény diaszpóra lobbijának köszönhető. Ennek nyomán az USA nem támogatta Azerbajdzsánt a hegyi-karabahi háborúban sem.

Azerbajdzsán viszonya Oroszországgal hullámzó. Azerbajdzsán, bár belépett a Taskenti Szerződésbe, viszont nem hosszabbította meg tagságát. Létrehozta a GUAM-csoportot,<sup>10</sup> aminek szerepe mára jelentéktelenné vált. Azerbajdzsán területén, Kabalaiban található egy orosz radarbázis. Gazdasági szempontból a két ország kapcsolata versenytárs jellegű. Egyrészt Oroszország jelentős felvásárlója az azeri gáznak, másrészt Azerbajdzsán szeretné növelni szénhidrogén piacát nyugat felé. Azerbajdzsán és Grúzia viszonya a kölcsönös együttműködésen alapul, az érdekeikben nincsenek ellentétek. Grúzia tranzitállamként profitál abból, hogy területén halad át azerbajdzsáni gáz és kőolajvezeték. A török–azeri viszony jó, szövetségi viszony. Mindkét állam muszlim. Azerbajdzsán szekularizációja a kemali<sup>11</sup> mintán alapult. Bár a hegyi-karabahi háborúban katonailag Törökország nem támogatta Azerbajdzsánt, de szövetséges volt az országnak. A két ország közötti viszonyban akkor következett be kisebb törés, amikor Törökország tárgyalásba kezdett Örményországgal (eredménytelenül). Irán és Azerbajdzsán kapcsolata nem nevezhető szövetségi viszonynak, annak ellenére, hogy mindkét ország lakossága iszlámvallású és azon belül is síita. Az iráni és az azeri társadalom berendezkedése eltér. Irán területén egy jelentős számú azeri kisebbség él. A két ország közötti helyzet elmérgesedni látszik a viszony az utóbbi időben, aminek oka Azerbajdzsán állítólagos izraeli kapcsolatai. Azerbajdzsánban iráni háttérű terrorista csoportokat számoltak fel az utóbbi időben, amelyek merényleteket terveztek külföldiek ellen.

Az orosz–grúz viszonyt jelentősen befolyásolja, hogy a Grúziától elszakadni vágyó területek jó kapcsolatot ápolnak Oroszországgal. A két ország kapcsolatában a Pankiszi-szorosban<sup>12</sup> zajló orosz bombázás hozott változást, mely elmérgesítette a két fél közötti viszonyt. A két ország közötti kapcsolata mélypontja 2008-as orosz–grúz háború. Napjainkban a két ország próbál közeledni egymáshoz. 2008-ban Grúzia kilépett a Független Államok Közösségéből is és próbál nyitni a NATO felé.

A térség biztonságára jelentős befolyással lehet egy, a szomszédban létrejövő független kurd állam. A Transzkaukázus országai és azok szomszédjai (például Törökország) ugyanis nagyszámú kurd lakossággal rendelkeznek.<sup>13</sup> Egy független Kurdisztán létrejöttét egyik transzkaukázusi ország sem pártolja. Örményország nyugati részén egybefüggő területen élnek a kurdok, de az örmény vezetés nem

<sup>10</sup> GUAM – Szervezet a Demokráciáért és Gazdasági Fejlődésért. Regionális szervezet, melyet 1997-ben négy állam: Grúzia, Ukrajna, Azerbajdzsán és Moldova hozott létre. <http://guam-organization.org/> (Letöltve: 2016. 03. 15.)

<sup>11</sup> Kemal Atatürk Törökország modernizálója. Szekularizálta az államot, betiltotta az oszmánokra jellemző viseletet, bevezette a latin betűs ABC-t stb.

<sup>12</sup> A Pankiszi-szoros Grúzia része, mely a második csecsen háború után az oroszok elől menekülő szélsőséges csoportok búvóhelyéül szolgált.

<sup>13</sup> Azerbajdzsánban kb. 150–180 ezer, Örményországban kb. 50 ezer, míg Grúziában 40 ezer fő kurd él.

támogatja függetlenségi törekvéseiket. Azerbajdzsánnak túl fontos gazdasági partner Törökország, és rontana a viszonyon, ha támogatná a függetlenséget.

A szomszédos regionális nagyhatalmakon kívül más nagyhatalmak is próbálnak minél nagyobb befolyást a térségben. USA, Kína, Japán és az EU is felismerte a térség jelentőségét.

A térség biztonságának egyik fő veszélyeztetője a terrorizmus. A „Kaukázusi Emirátus” (elődje a Kaukázusi Front) egy vitatott státuszú szervezet a Kaukázusban. Célja, hogy a térség iszlám radikális szervezeteit összefogja. A Kaukázusi Emirátusnak kapcsolata van az Iszlám Állammal is. Az Iszlám Állam próbálta integrálni a Kaukázusi Emirátust, ami eddig megőrizte az Iszlám Államtól való függetlenségét. Ugyanakkor az Iszlám Államban (és más egyéb terrorszervezetben is) jelentős számú kaukázusi harcos szolgál.

A Kaukázus terroristáinak cselekményei térségen belül maradnak, de volt már rá példa, hogy máshol is történt merénylet (a 2013-ban a Bostoni maratnon történt robbantás elkövetője egy dagesztáni testvérpár volt.)

A térségben tartós béke nem igazán várható, mert a válságok mélyen globális, regionális és lokális szinten is zajlanak.

#### FELHASZNÁLT IRODALOM

Benes Károly: Előjáték egy háborúhoz – Grúzia, Dél-Oszétia és Abházia az 1990-es években. Hadtudományi Szemle 2014/4.

[http://epa.oszk.hu/02400/02463/00025/pdf/EPA02463\\_hadtudomanyi\\_szemle\\_2014\\_04\\_069-082.pdf](http://epa.oszk.hu/02400/02463/00025/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2014_04_069-082.pdf) (Letöltve: 2016. 06. 01.)

Gerencsér Árpád: A földrajzi környezet hatása a katonai tevékenységre a Kaukázus térségében. Hadtudomány

[http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/nek/2007\\_3/09\\_gerencser.pdf](http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/nek/2007_3/09_gerencser.pdf) (Letöltve: 2016. 05. 10.)

Katona Magda Nasrin – Répási Krisztián: Kurd autonómiák, avagy önálló állam.

<http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2013/ProMino-1302-02-Katona-Repasi.pdf> (Letöltve: 2016. 06. 01.)

Marosvásári Csaba: Azerbajdzsán a Kaszpi-térség kulcsa. Nemzet és Biztonság 2012. március.

Mező Ferenc: Kaukázus a Szovjetunió összeomlása után. Magyar Szemle 2000/4.

<http://www.magjarszemle.hu/archivum> (Letöltve: 2016. 05. 10.)

Tálas Péter: A moszkvai metróröbbsntások anatómiája. Nemzet és Biztonság, 2010. április [http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/talas\\_peter-](http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/talas_peter-a_moszkvai_metrorobbsntasok_anatomiaja.pdf)

[a\\_moszkvai\\_metrorobbsntasok\\_anatomiaja.pdf](http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/talas_peter-a_moszkvai_metrorobbsntasok_anatomiaja.pdf) (Letöltve: 2016. 03. 16.)

Sz. Bíró Zoltán: Konfliktusok a Kaukázus térségében.

<http://www.historia.hu/userfiles/files/2008-08/SzBiro.pdf> (Letöltve: 2016. 05. 10.)

Zsebéné Dobó Marianna: Kaukázus malomkövek között, avagy a "békegyártás" és annak akadályai. Pro minoritate, 2009. Nyár 105–127. old.

<http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2009/ProMino09-2-14-Zsebene.pdf>

Szűcs László: A 2000-es évek tíz legvéresebb terrortámadása. HONVEDELEM.HU 2013. 11. 30. <http://www.honvedelem.hu/cikk/41263> (Letöltve: 2016. 03. 11.)